بررسی طب عامیانه (باورها و رفتارها) مادر و نوزاد در میان مردم سیستانی مقیم روستای حسین‌آباد بندرگز استان گلستان

منیره کاظمی[1]، اکرم ثناگو[2]، لیلا جویباری[2]، لیلا اسدی[3]

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد پرستاری مراقبت ویژه، کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران

۲. دانشیار، مرکز تحقیقات پرستاری دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران

۳. دانشیار، مرکز تحقیقات پرستاری دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران

۳. کارشناسی ارشد مامایی، مرکز تحقیقات بهداشت باروری و مشاوره در مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران

توسعه پرستاری در سلامت/ دوره نهم/ شماره ۱/ بهار و تابستان ۱۳۹۷

چکیده

زمینه و هدف: استان گلستان به علت موقعیت خاص جغرافیایی خود از نظر درمان‌های خانگی بسیار غنی است. مردم سیستان ساکن این استان سابقه طولانی در استفاده از درمان های خانگی دارند. هدف این مطالعه بررسی طب عامیانه مردم سیستانی حسین آباد بندرگز استان گلستان در مورد درمان های خانگی مادر و نوزاد است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه با رویکرد اتنوگرافی پزشکی انجام شده است. با ۴۸ نفر از درمانگران و ماماهای محلی و افرادی‌که تجربه مداوای با درمان‌های خانگی را داشتند و به روش گلوله برفی انتخاب شدند، مصاحبه‌های نیمه‌ساختار به عمل آمد. از مکتوبات و مشاهدات (انجام درمان‌های خانگی) نیز به عنوان منبعی برای اطلاعات استفاده شد. مصاحبه‌ها، دست نویس، کدگذاری و طبقه‌بندی و توصیف شدند.

یافته‌ها: گریه شیرخوار را با موی گربه و ورم ناف نوزاد را با سرمه درمان می‌کردند. برای درمان زخم پرینه مادر، دانه انار خشک را کوبیده به مادر می‌دادند تا خود را بشوید. "تاسبی" ترکیبی مشتمل بر "قرص کمر، دانه جعفری، رازیانه، شوید، آرد و زردچوبه" را به مدت ده روز برای جلوگیری از کمر درد به زائو می‌دادند. برای رفع احتقان پستان، روغن را درون آتش می‌سوزاندند تا دود آن روی پستان را بگیرد. درمان های خانگی بسیار متنوع بوده است که برخی از آنها خنثی، برخی مفید و برخی نیز مضر بوده اند.

نتیجه‌گیری: درمان های خانگی برگرفته از باورهای یک قوم در خصوص سلامتی و بیماری است و می تواند نسل به نسل منتقل شود . گاهی ممکن است این شیوه ها به سلامت افراد کمک کند و یا آسیب بزند. باورها و رفتارهای سلامتی مفید را بایستی تقویت نمود و در غیر آن مانع گسترش باورهای نادرست بهداشتی شد.

واژه‌های کلیدی: طب عامیانه، مادر، شیرخوار، باورها، اتنوگرافی، سلامت، ایران

آدرس مکاتبه: مرکز تحقیقات پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی گلستان

پست الکترونیکی: *jouybari@goums.ac.ir*

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

مقدمه

مجموعه باورها و روش‌های سنتی بهداشتی و درمانی به عنوان جزئی از فرهنگ مردم "فولکور" میراث فرهنگی زنده این مرز و بوم است. سازمان بهداشت جهانی وجود یک مرکز شبکه تحقیقات ملی در زمینه طب سنتی را در هر کشور لازم می‌داند (۱). در بسیاری از کشورها که سابقه تاریخی‌شان از ایران کمتر است پژوهش در طب عامیانه جایگاه ویژه‌ای دارد. پزشکی نوین در ارائه روش‌های جدید متکی به تجربیاتی حداکثر چند ده ساله است اما طب سنتی با اتکاء به تجربه چند هزار ساله پتانسیل و ظرفیت ارائه روش‌های مفید بسیاری را در خود دارد. مجموعه باورهای بهداشتی و درمانی رایج علاوه بر این‌که برای پژوهشگران و متخصصین مردم شناسی و جامعه‌شناسی حائز اهمیت است، برای پژوهشگران حوزه سلامت که به بررسی باورها و عقاید بهداشتی علاقمند هستند نیز می‌تواند موضوعی برای تحقیق و تأمل باشد. نتایج حاصل از گردآوری باورهای بهداشتی و درمانی از جنبه تطبیق آن با گنجینه فرهنگ اسلامی و جستجوی ریشه‌های آن در این گنجینه حائز اهمیت است.

اولین گام در تحقیقات درمان‌های خانگی برقراری تعریف درستی از آن است زیرا درمان های خانگی در زبان و فرهنگ های‌مختلف، متفاوت تعریف می شود (۲). طبق تعریف فرهنگ لغت، درمان خانگی درمانی برای یک بیماری یا ناخوشی است که از ادویجات، سبزیجات یا سایر چیزها استفاده می شود. درمان های خانگی ممکن است خواص پزشکی (درمانی) برای درمان یا علاج یک بیماری یا ناخوشی داشته باشد یا نداشته باشد زیرا این درمان ها نسل به نسل منتقل شده اند (۳).

از آن‌جائی که سابقه این باورها و روش‌ها به زمان‌های بسیار کهن بر می‌گردد تجربیات صدها ساله بشر نیز موید کارآمدی و فایده عملی این باورها و روش‌ها است از این‌رو جای دارد تا با بررسی علمی و دقیق این مجموعه در ابتدا اطلاعات مربوط را گردآوری نمود. همچنین در ترویج بهداشت و ارتقاء سلامت، شناسایی فرهنگ اجتماعی مردم و به تبع آن خرده فرهنگ‌ها نقش اساسی دارد. تغییر در رفتارهای بهداشت و باروری، مراقبت‌های قبل و بعد از زایمان و تغذیه و بهداشت اجتماعی از مواردی است که با تغییر در نگرش‌ها و باورهای مردم قابل حصول است (۴). رفتارهای بهداشتی به طور مثبتی با نگرش مطلوب به پیشگیری مرتبط است و آموزش رفتارها و سبک زندگی سالم می تواند در این خصوص کمک کننده باشد (۵). نتایج یک مطالعه نشان داد که حتی در سالمندی نیز با تغییر باورهای بهداشتی می توان رفتارهای مرتبط با سلامت را تغییر داد (۶). رفتارهای مضر در خصوص مراقبت از مادران در نیامی *(Niamey)* گزارش شده است، این رفتارها در مورد سایر زنان در افریقا نیز صدق می نماید. تابوهای تغذیه ای در مورد بیماری‌های خاصی مانند سرخک، اسهال، دیسانتری، سوتغذیه و آنمی و مصرف غذاهای غنی از پروتئین و لیپدها ممنوع شده اند. کودکان از خوردن تخم مرغ منع می شوند. زنان باردار از خوردن میوه ها و سبزیجات منع می شوند زیرا معتقد هستند که قند موجود در میوه سبب خونریزی می شود. گوشت شتر نیز ممنوع است زیرا نگران هستند سبب طولانی شدن بارداری می شود. ختنه زنان یک رفتار خطرناک به ویژه به هنگام زایمان موجب مشکلات پایداری می گردد. خرافات متعددی که در خصوص بارداری در نیجریه وجود دارد تهدید کننده سلامتی مادر و نوزاد محسوب می شود (۷). در یک مطالعه مقالات مرتبط با باورهای فرهنگی و رفتارهای طب عامیانه در حیطه زنان و زایمان از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ مرور شدند. ۷۴ مقاله بررسی شدند. عمده مقالات در ارتباط با توصیه های غذایی و تابوهای رفتاری بوده است. نتایج نشان داد بسیاری از زنان آسیایی از طیف وسیعی از باورهای سنتی و رفتارهای سنتی در دوران بارداری و زایمان و نفاس برخوردارند (۸). اولین اقدام در آموزش، تعیین باورها و نگرشها است. باورها عوامل مهمی در پیشگویی عملکرد و رفتارها هستند. طرز فکر و نگرش در باره یک بیماری عامل مهمی در انجام دادن و یا ندادن یک اقدام پیشگیرانه است زیرا نگرش و تفکرات زیر بنای رفتار و عمل است (۹). این مطالعه با هدف شناسایی عادت‌ها و باورهای اجتماعی مردم حسین آباد بندرگز در مورد باورها و عملکردهای مراقبتی مادر و نوزاد انجام شده است.

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

روش بررسی

در این مطالعه اتنوگرافی نمونه‌های تحقیق شامل افراد کلیدی و آگاه، عطاران، درمانگران محلی، دعانویسان، سالمندان، ماماهای محلی، حکیمان، شکسته بندان، بودند. نمونه‌های مطالعه قومیت سیستانی مقیم روستای حسین آباد بندرگز استان گلستان بودند که با نظارت دقیق پژوهشگر که خود قومیت سیستانی داشته و بومی آن منطقه بوده است جمع‌آوری، ثبت و تحلیل شد. به منظور اطمینان از صحت جمع‌آوری داده‌ها، دست نوشته‌ها و متن مصاحبه‌ها توسط مجریان و همکاران اصلی طرح بررسی شد. در این مطالعه با ۴۸ نفر ، ۸ نفر درمانگر و ۴۰ نفر از مردم محلی و سالمند آشنا به درمان‌های خانگی مصاحبه‌های نیمه ساختارمند به‌عمل آمد. مصاحبه‌ها مکتوب، کدگذاری و طبقه‌بندی شدند. روش نمونه‌گیری مبتنی بر هدف و نمونه‌گیری به شیوه گلوله برفی بود. هر مصاحبه از یک ساعت تا سه ساعت به طول انجامید. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها شامل یادداشت‌برداری نوار ضبط شده مصاحبه، مشاهده، بررسی روایات، ثبت موضوعات و سرگذشت‌های بیان شده و استفاده از متون بود. سپس کدگذاری و طبقه‌بندی انجام شد (۱۰). کلیه اطلاعات به صورت منسجم در طبقات شامل انواع بیماری‌ها، گروه‌های خاص، باورهای غذایی، گیاهان، درمانگران محلی، باورها و اعتقاداتی بهداشتی درمانی قرار گرفتند.

یافته‌ها

برخی از رفتارها و باورهای بهداشتی در زمینه مراقبت از مادر و نوزاد درذیل ارائه می‌شود.

درمان‌های خانگی مربوط به نوزاد: یکی از مواردی‌که برای ماماها و زنان اهمیت داشت ناف نوزاد بود و برای بریدن ناف، نگهداری و مراقبت از محل بند ناف یکسری کارها انجام می‌دادند. بریدن بند ناف: به اندازه انگشت اشاره از ناف را می‌بریدند و بند اول به سمت شکم، بند دوم را با نخ کاملا در آب جوشیده شده می بستند و اندازه بند سوم آزاد بود. دو طرف ناف را با نی می بستند تا زود خشک شود. بعد از افتادن بند ناف روی محل پودر سوندر یا سرمه می‌ریختند و اگر تورم می‌کرد و بیرون‌زدگی داشت یک سکه را روی ناف گذاشته و با یک پارچه محکم می‌بستند. ناف افتاده شده تا چهل روز به همراه نوزاد بود تا نترسد و در صورت چشم درد پشت پلک نوزاد می‌کشیدند و بعد از آن داخل پارچه سبز کرده و جلوی در خانه می‌زدند می‌گفتند باعث برکت خانه می‌شود.

نمونه‌ای از متن مصاحبه یکی از درمانگران (به زبان سیستانی محلی) که در مورد مراقبت از بند ناف نوزاد آورده شده است *"اگه ناف گوچه باد می‌کرد یک پولک را خه پارچه بر روی او می بسته و اگه چشه و درد می کرد ناف را به پش چشو می‌کشیدند."*

نوزادی‌که تازه متولد می‌شد تا چهل روز از مراقبت‌های ویژه‌ای برخوردار بود، تا ۲۴ ساعت از موادی که خود درست می‌کردند به نوزاد می دادند. افرادی‌که به دیدن بچه می‌آیند باید شرایط ویژه داشته باشند. برای جلوگیری از چشم زخم و دوری جن و پری از زیورالات و چوب‌های مختلف استفاده می‌کردند. برای استحکام و زیبایی نوزاد با روغن حیوانی بدن او را چرب می‌کردندکه در ادامه به‌طور کامل توضیح داده شده است. مراقبت از بچه در چهل روز اول تولد: نوزاد تازه متولد شده ۲۴ ساعت شیر مادر نمی‌دادند و مخلوطی از روغن کره حیوانی با نبات و رازیانه (بادیو) و پودر قند و تا چهل روز همراه با شیر به او روغن کره حیوانی و نبات می‌دادند. چشم‌ها و ابروهای نوزاد را سرمه می‌کشیدند و نوزاد را در قنداق قرار می‌دادند و جلوی قنداق انواع نخ‌های رنگی، چاقو و چوب اغوت آویزان می‌کردند. سنگ شورک را با مقداری خمیر به موهای نوزاد آویزان می‌کردند تا نوزاد از چشم زخم در امان باشد. برای اینکه استخوان‌بندی نوزاد محکم شود هر شب بدن نوزاد را روغن کره حیوانی می‌مالیدند. برای این‌که موهای پیشانی نوزاد کم شود و پیشانی صاف داشته باشد در شب ششم به خمیر روغن می‌زنند و به پیشانی بچه می‌مالیدند و همیشه با یک پارچه پیشانی را می‌بندند. برای دوری جن و پری، شب شش تا سنجاق به قنداق بچه می‌زنند و زیر سرش تا چهل روز قرآن و چاقو می‌گذارند. نوزاد را نباید جلوی آینه آورد. در خانه‌ایی که نوزاد است نباید گوشت تازه ذبح شده برد چون باعث می‌شود که در آینده بچه ضعیف شود. زنی که طلا دارد

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

و یا دعا همراه او می‌باشد هنگامی که پهلوی نوزاد می‌آید باید از آنها آبکشی کرد و بالای سر نوزاد ریخت چون باعث سنگینی در نوزاد می‌شود. برای جلوگیری از سرایت آلودگی به نوزاد. تکه‌ایی طلا به قنداق بچه می‌بستند و هرکه می‌خواست وارد خانه شود مادر کودک را روی دست‌هایش می‌گرفت و مهمان از زیر دست‌های مادر عبور می‌کرد. در جایی که بچه است نباید خیار خورد چون باعث اسهال و استفراغ شدید نوزاد می‌شود و برای همین قبل از خوردن خیار مقداری از آن‌را به پشت گوش و سر و صورت نوزاد می‌مالند.

"گوچه ره در ۲۴ ساعت اول شیر مده و فقط از روغن زرد، بادیو و مده قند به او مده و تا چهل روز با شیر روغن زرد و نبات مده" "گوشت تازه را در اتاق گوچه میره چون باعث کمبونیه شدن گوچه در آینده مشه"

درمانگران و مردم روستا اعتقاد داشتند که گریه بچه بیشتر به علت آزار واذیت اجنه می‌باشد و دورکردن جن و پری باعث رفع گریه بچه می‌شود و با کارهایی‌که انجام می‌دادند بچه را آرام می‌کردند. گریه نوزاد: موی گربه، اسب یا سگ را جلوی کودک آتش می‌زنیم چون می‌گویند پرعزرائیل دارد و جن را دور می‌کند و می‌گفتند باد زمین گرفته پس او را از سوراخ دیوار داخل گودال چند با عبور می‌دادند.

"مو گربه، اسب یا سگ مسوزنده چون می‌گفتن که پر عزرائیل داره و جن و پری دور منه یا مگفته باد زمین گرفته "

بیماری نوزاد: یکی دیگر از مواردی که درمانگرها به آن اشاره کردند مربوط به بیماری‌های نوزادان بود که برای مشکلات مختلف مثل شکم درد، یرقان، سرماخوردگی، سوختگی کشاله ران، برفک دهان، فتق، گرفتگی، تنگی نفس، اسهال واستفراغ، لوزه، تشنج و سرخجه درمان‌های از قبیل استفاده از گیاهان دارویی، شیرمادر، تکنیک‌های خاص، سنگ‌ها و ... استفاده می‌کردند.

کار کردن شکم نوزاد: شیره گیاه شامپو پیلیس (فلوس)که سیاه رنگ است را به کودک می‌دهند. روغن زیتون می‌دادند. جوشانده توسکو، گاتکو، شوید، رازیانه را به او می‌خوراندند.

یرقان نوزاد: به مادر و نوزاد شیرخشت یا نشاسته خیس شده در آب می‌دهند. مادر نباید روغن و زردچوبه بخورد. از شیر زنی که دختر دارد تا سه روز می‌دهند. رگی در پشت گوش را می‌زدند. جوشانده گل ختمی می‌دهند.

سرماخوردگی و تنگی نفس نوزاد: جوشانده بارتنگ به مادر و نوزاد می‌دادند.

عرق سوز نوزاد: پودر سوندور روی محل می‌ریزند یاروغن نباتی می‌مالند.

برفک دهان: کشک خام، پودر سوندور، جهر در دهان نوزاد می‌ریزند. شیرخشت به مادر و نوزاد می‌دادند. به نوزاد جوشانده خاک شیرمی‌دادند.

فتق نوزاد: روغن خرس روی محل می‌مالند تا در بزرگسالی نیازی به عمل نباشد. با ماساژ فتق را به محل خود می‌بردند و با یک پارچه آب نخورده آن‌را می‌بستند.

گرفتگی بینی نوزاد: کشمش(مهیز) گرم کرده و روی پل بینی می‌گذارند.

تنگی نفس نوزاد : شیر مادر را دوشیده و یک سنگ سفید را حرارت داده و داخلش می‌اندازند و از آن شیر به نوزاد می‌دهند.

اسهال و استفراغ شدید ناشی از مصرف غذایی که به کودک سازگار نباشد: ایزه کبود و مقداری از جوشانده (تلخی) را به مادر و نوزاد می‌دهند و بقیه را به تمام بدن نوزاد می‌مالند و با تکنیک خاص رگ‌های نوزاد را می‌گیرند، نوزاد را درون یک پارچه می‌پیچاند و می‌خوابانند.

لوزه در نوزاد : به آن بادناق می‌گویند. انگشت را آغشته به دارو گرم کرده و به داخل دهان نوزادکرده و آن را می‌ترکانند.

تشنج: رگی ما بین انگشتان پا را می زدند.کودک را از سوراخ دیوار داخل گودال چند بار عبور می‌دادند.

سرخجه نوزاد: تا هفت روز نوزاد را از خانه بیرون نمی برند. زن ناپاک نباید نزد نوزاد بیاید. خانه را گرم می‌کنند و لباس قرمز به تن او می‌کنند و برای جلوگیری از سرایت به چشم ها مهر نماز به پشت چشم می‌مالند. جوشانده چشو می دهند تا باد سرخجه از روده خارج شود. پارچه مخمل را زیر لباس نوزاد آتش زده تا زودتر بیرون بریزد. *"اگه گوچه غذایی می داده که به او مساخت. ازه مشه که اسهال و استفراغ شدید مگه تلخی را جوش مداده و یک کمه به گوچه میده و بقیه را به لشیو*

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

ممالە و خوب تمام لشو را ممالە و بعد تلگ یک پارچه منه و خواب منه اگه خوابید خوب مشه". "اگه گوچه بادناق دشت رو انگشت سرمه مرزه و اونه مترکونه". "اگه دماغ بگیره مهیز را رو پل دماغ مله". "شیر شامپو پلیس ره در نعلبکی می‌ریخته و به بچه می‌دادند. شوتک، بادیو، توسکو، گاتکو جوش می داده و به بچه می داده یا روغن زیتون می‌داده." برای زردی گوچه به زن و گوچه شیرخشت یا نشاسته در او خیس می‌کرده می‌دادند *."زن نباید روغن و زردی خواره. از شیر زنی که کنجه داره تا سه روز مده. یک رگ پشت گوشیو می‌زنه. گل ختمی را جوش می‌ده و به گوچه می‌ده"*

درمان مشکلات رایج در زنان: یکی از مسائل رایج در زنان نازایی و عفونت‌ها بوده است. درمانگرها اکثرا اعتقاد داشتند که علت نازایی و ضعف، اجنه ... است و برای رفع آن درمان‌های خاصی انجام می‌دادند که در زیر آورده شده است. نازایی زن: شنبلیله، هل زرد، گل قند، عسل را مخلوط و ناشتا باید بخورند. جوشانده پوست شوره گز می‌خوردند یا آن را با کاه گندم مخلوط و روی شکم زن می‌بستند. الله زرد(حلیله زرد)، الله سیاه(حلیله سیاه)، کف دریا، هل باد می‌شستند و آن‌ها را خشک کرده و مقداری نبات و آب تریاک به شکل قرص درمی‌آوردند و تا هفت روز می‌خوردند و در این دوران حامله می‌شدند. اگر نطفه زن یا مرد ضعیف باشد باید تا یک ماه صبح ناشتا عسل با زرده تخم مرغ نیم پخته بخورد. مردم بر این باورند خاکستر تنور، محل زندگی جن است اگر بر روی خاکستر آبجوش بریزی یا لگد کنی باعث مرگ بچه جن‌ها می‌شود و نمی‌گذارد زن یا مرد بچه‌دار شود پس باید پیش ملا برود و دعا بگیرد. همچنین شیر سگ یا گوشت خوک می‌دادند چون می‌گفتند پلید است و باعث دوری جن و پری می شود.

قارچ دستگاه تناسلی: سدر را با آب مخلوط کرده و به موهای ناحیه تناسلی می‌زنند. در آب ولرم نشاسته می‌ریزند در آن می‌نشستند.

عفونت رحم: سوسمار را آتش زده و دود آن را جلوی ناحیه تناسلی می‌گیرند. زیره سبز با شوید آسیاب کرده و پودر آن را می‌خورند.*"الله زرد، الله سیاه، کف دریا ، هل باد خوب شوره و بعد که خشک شه با نبات او تریاک به شکل قرص منه و تا هفت روز به زن مده انشاء الله حامله مشه. اگه نشه حتما نطفه او یا شوی او ضعیف استه تا یک ماه شیر و عسل و زرده تخم مرغ نیم پز میده".*

دوران حاملگی: در دوران حاملگی یک‌سری مراقبت‌ها مثل کلبند کردن برای جلوگیری از سقط، دادن غذاهای مقوی به زن، کاهش درد، سفید شدن بچه، پسر شدن بچه و تشخیص جنسیت بچه انجام می‌دادند که در زیر به تفضیل آورده شده است.

جلوگیری از سقط: کلبند می‌کنند (پیش ملا می روند و هفت نخ هفت رنگ ابریشمی را تا ۹ماهگی به کمر می‌بندند و هنگام زایمان نخ را می‌سوزانند و خاکستر نخ‌ها را باید بخورد وگرنه زایمان سختی خواهد داشت). پیش ملا می‌روند و هر ماه تا نه ماهگی دعا می‌گیرند و هفت تا قفل به کمر می‌بندند. برای اینکه کمر زن محکم شود زرده تخم مرغ آب‌پز و با نیم مثقال سرمه به زن حامله می‌دادند.

درد دوران حاملگی: قابله از ماه هفتم با روغن روی شکم زن حرکاتی انجام می‌دهد که باعث تسکین در مادر می‌شود.

سفید شدن نوزاد: زن حامله پرتقال، سیب، خرما بایستی به میزان زیاد بخورد. در لگن آبی که نوزاد را در آن می‌شستند بعد از اتمام کار آب دهان می‌ریزند.

پسرشدن: زن حامله را در سه ماهگی به پهلو راست می‌خواباندند و بر پهلوی او آیه الکرسی می‌خوانند. تا ۹ماهگی هر ماه یک دعا از ملا می‌گرفتند و به کمر می‌بستند. در زن اول‌زا بعد از تولد فرزند اول برای اینکه فرزند بعدی پسر باشد به مادر آبگوشت خروس می‌دادند و اگر می‌خواستند دختر شود به مادر مرغ نوچه (ماده) می‌دادند. تشخیص دختر یا پسر بودن: مار مرده را به هوا پرتاب می‌کردند اگر به شکم می‌افتاد دختر و اگر به پشت قرار بگیرد فرزند پسر خواهد بود. دختر در پنج ماهگی زنده می‌شود و پسر در چهار ماهگی زنده می‌شود. اگر فرزند در شکم زن پسر باشد روز ۴۰ حاملگی مشخص می‌شود و اگر دختر باشد تشخیص حاملگی سخت و دیرتر است. صبح ناشتا زن حامله به پشت می‌خوابد اگر دور ناف گود بود دختر و اگر سفت بود فرزند پسر است. پسر بیشتر در

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

پهلوی راست و دختر در پهلوی چپ قرار می گیرد. دردهای فرزند پسر مداوم و دردهای فرزند دختر لحظه‌ایی است و مادر را می‌گیرد و رها می‌کند. در خانمی که از مهلت زایمان او گذشته و هنوز کیسه آب پاره نشده است با انجام یکسری مانورهایی کیسه آب را پاره می‌کردند و با بعد با انجام مانورهای دیگر سر نوزاد را به سمت لگن نزول می‌دهند.*"برای ایکه درد زن کم شو از ما هفتم ماما روی شکم زن را می مالید ای کار باعث کم شدن درد مشه". "برای سفید شدن گوچه در تشت اوبی که گوچه را مشوره تف می کرده بعد ایکه گوچه را می‌شسته". "برای اینکه گوچه پسر شیه بر گرده زن تا در سه ماهگی ایه الکرسی می خونده یا تا ۹ماهگی از ملا دعا مگیره وبه کمریو می بده"*

زایمان: برای زایمان یکسری آمادگی‌ها از قبیل حمام بردن، دادن تخم مرغ، برای کاهش در نبات با روغن و یک‌سری اعتقادات مثل این‌که دختر مجرد نباید وارد اتاق شود داشتند. اگر جفت خودبه‌خود نمی‌افتاد کارهای انجام می‌دادند تا بیفتد و درصورت بروز تشنج در زن که اصطلاح مشک زدن را می‌گفتند یک‌سری کارها انجام می‌دادند که در زیر به تفضیل آمده است. قبل از زایمان مادر را به حمام می‌بردند تا اگر وقت زایمان است مشخص شود. به مادر تخم مرغ می‌دادند تا کمر مادر محکم شود. برای تسکین درد جوشانده نبات با روغن کره حیوانی به او می‌دادند. حین زایمان در اتاق زایمان نباید دختر مجرد باشد چون درد زائو تشدید می‌شود و اگر دختری در اتاق بود فرزند را از دامن دختر عبور می‌دادند چون می‌گفتند برای دختر سنگینی دارد. برای افتادن جفتسیگار می‌کشیدند تا مادر سرفه کند. نبات داغ با روغن کره حیوانی می‌دادند و می‌گفتند راه برود و بدن گرم شود. دفع جنین مرده: مدفوع اسب را زیر پای مادر می‌سوزانند. ممکن است بعد از زایمان زن بی‌هوش و دچار تشنج شود که در این‌حالت اصطلاح مشک زدن را می‌گویند و باید موهای زن را کشید و دهانش را باز کرد و به او نبات داغ خوراند و در گوشش سر و صدا کرد تا زمانی که زن به هوش بیاید.*"زن پا به ماه را تخم مرغ مداده تا کمریو محکم شیه. نبات با روغن زرد جوش می‌داده و وقتی دردیو شدید مشه می‌داده. قبل ایکه زایمان کنه به حمام می‌برده که وقت حاملگی مشخص شه ".*

بعد از زایمان: مراقبت‌هایی که بعد از زایمان انجام می‌دادند کاهش درد ، غذاهای تقویتی، مراقبت از اجنه و چشم زخم مردم، رفع عوارض، افزایش شیرهی، رفع تورم پستان ... انجام می‌دادند. اگر سنگک ایجاد شد (تجمع خون در رحم) را گویند برای دفع لخته خاکستر را با نمک حرارت داده و روی رحم می‌گذاریم. برای بهبودی زخم محل واژن بعد از زایمان زن باید خود را با جوشانده پوست یا آب دانه انار شیرین خود را شستشو دهد.

درد بعد از زایمان: بلافاصله بعداز زایمان یک تکه نبات در دهان زن گذاشته تا آن را بمکد. تکه صیقل داده شده‌ای را نیز وارد رحم زن می‌کردند.

جلوگیری از خونریزی شدید و عفونت‌های بعد از زایمان، کاهش درد: تاسبی درست می‌کنند. قرص کمر، جنس نر و ماده دارد، کمرکش، زیره، شنبلیله، رازیانه (بادیو) دانه‌جعفری(اجقی)، کلپوره(تلخی)، شوید (شوتک)، را با روغن و آرد و زردچوبه درست کرده و تا ده روز اول می‌دهند. همراه با چای دارچین و زنجبیل می‌خوردند. روز دهم در حمام دو تا تخم مرغ با زردچوبه را روی پارچه تمیز می‌ریزند و در مدخل واژن می‌گذارند.

باد دیسپونی: اگر زن زائو وقتی از خانه بیرون می‌رود خود را نپوشاند و آب سرد بخورد، لباس گرم نپوشد و سر و صورت خود را نبند دندان‌هایش می‌ریزد و تا آخر عمر کمردرد و دست و پا درد همراه او می‌باشد. جلوگیری از افتادگی رحم، زن زایمان کرده تا چهل روز هنگام نشستن پاها را دراز کرده و روی هم بگذارد.

دوری جن و پری از زن زایمان کرده: شب ششم نباید تنها باشد. یک دیگ سیاه را برعکس جلوی در خانه می‌گذارند و شاخ یک حیوان را آتش می‌دهند و یک نفر تا صبح در کنارش بیدار می‌ماند.

خانمی که زایمان کرده و روز به روز ضعیف‌تر می‌شود: نزد ملا می روند و چله بر می‌کنند (یک نخ ابریشمی هفت رنگ از نوک پا تا سر زن می‌گیرند و تا چهل روز آن را گره زده و روز

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

چهلم یک مرغ سیاه یا سفید را کشته و به یک فقیر می‌دهند. البته در این چهل روز زن را به مکان‌های شلوغ نباید برد و گرنه چله باطل می‌شود. نوع دیگر چله بری در یک سینی خاک چهار را با خاک سه تا قبر قدیمی با آب قاطی کرده و پای راست زن را در آن می‌گذارند و روی خاک سوره توحید و شمس می‌خوانند و با ان خاک خود را می‌شستند.

اگر خانمی بعد زایمان شکمش زیاد صدا می‌داد و باد داشت: یک گودال ایجاد کرده و در آن زغال می‌ریزند و سنگ آسیاب دستی را روی آن می‌گذارند و روی آن پشم گذاشته و یک تخم مرغ را می‌ریزند و زن روی آن می‌نشیند اگر مشکل از رحم است زرده وارد مهبل می‌شود و اگر مشکل روده است سفیده تخم مرغ وارد مقعد شده و مشکل را رفع می‌کند. مادر شیرده در چند روز اول باید هر چیزی مثل ماهی بخورد تا شیر با آن سازگار شود در غیراین صورت با مصرف هر چیزی نوزاد اسهال و استفراغ می‌گیرد. وعده غذای ثابت داشته باشد وگرنه باعث شکم درد نوزاد می‌شود. اگر نبات و گوجه بخورد بدن نوزاد گرمی می‌زند. در هوای گرم تخم مرغ بخورد برای جلوگیری از اسهال و استفراغ نوزاد روی آن مقداری تلخی بخورد.

افزایش شیردهی: مرغ خانگی را دو قسمت کرده و قسمتی را شوربه و قسمت دیگر را برای مادر سرخ می کنند تا بخورد. تاسبی درست می‌کردند. جوشانده شیر گاو، دارچینی، زنجبیل و نبات می‌خوردند.

زخم سینه: مقداری از شیر مادر یا روغن نباتی به سینه می‌مالیدند.

تورم پستان: اگر بوی گوشت پخته شده درخانه بپیچد و زن زایمان کرده از آن نخورد سینه او تورم می‌کند و باید روغن را زیر سینه او آتش زده تا دودش به سینه بخورد و با یک حرکت دورانی سینه را می‌چرخانند. البته در موارد دیگر تورم سینه از این روش می‌توان استفاده کرد.

ورم سینه در اثر شیر گرفتن کودک: سه شبانه روز بچه را شیر نمی‌دهند و شب چهارم به کودک شیر می‌دهند. این کار باعث می‌شود شیر کاهش پیدا کند و تورم کاهش یابد. *"اگه بعداز زایمان سنگک شه خاکستر راه گرم منه روی شکم زن مله تا خون باز شه". "بعداز زایمان یک تکه نبات صاف شده را داخل زن منه ایکار باعث کم شدن درد مشه". "تا ده روز فقط به زن تاسبی مداده یا مرغ خونگی مداده یا تخم مرغ، زن برای اینکه باد دیسپونی نگیره باید سر و کله خود خه خوب پوشونه."*

بحث و نتیجه‌گیری

داده‌ها نشان داد مردم باورها و رفتارهای خاصی در مورد مراقبت مادر و نوزاد دارند. مراقبت‌های از نوزاد شامل مراقبت از بند ناف (بریدن بند ناف، مراقبت محل، نگهداری از بند ناف)، مراقبت‌های ویژه دوران نفاس (دوری از اجنه و چشم زخم، چرب‌کردن برای استحکام ...)، و بخش دیگر مربوط به بیماری‌ها و مشکلاتی است‌که در این دوره نوزاد را درگیر می‌کند (شکم درد، یرقان، سرماخوردگی، درماتیت کشاله ران، برفک دهان، گرفتگی بینی، تنگی نفس، اسهال و استفراغ، لوزه، تشنج، سرخجه ...) انجام می‌دادند. نازایی، عفونت‌ها، مراقبت‌های دوران بارداری، زایمان، بعد از زایمان نیز در درمان های خانگی مورد توجه بوده است. به نظر می رسد این درمان های خانگی در تمام فرهنگ‌ها استفاده می‌شود (۱۰).

گیاهان و استفاده آنها در پزشکی سابقه هزاران ساله دارد. در نوشتجات پاپیروس از چین و مصری های باستان نیز استفاده از گیاهان وجود دارد. به نظر می رسد سه هزار سال قبل از میلاد مسیح از گیاهان در پزشکی و در مراسم شفابخشی و به همراه مراسم فرهنگی مختلفی استفاده شده است. برخی از این رفتارها همچنان پابرجاست (۱۱). اگرچه امروزه با توجه به پیشرفت امکانات پزشکی و افزایش سطح آگاهی و دانش و دسترسی مردم به خدمات بهداشتی حتی در روستاهای دور افتاده مردم کمتر سراغ درمان‌های خانگی می‌روند اما هنوز هم برخی باورها در مورد درمان‌ها سنتی همراه مردم است. به گزارش سازمان جهانی بهداشت حدود ۸۰

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

درصد مردم در کشورهای در حال توسعه به طب سنتی برای مراقبت های سلامتی اولیه خود وابسته هستند (۱۲) از این رو ضروری است که مراقبین بهداشتی به گردآوری باورها و اعتقادات مردم، رفتارهای درمانی و داروهای خانگی بپردازند پیش از آن که این باورها و رفتارها از بین بروند، ثبت و ذخیره گردند. همان‌طور که در یافته‌ها ذکر شد مردم روستا برای مراقبت و درمان از مادر و نوزاد روش‌های مختلفی از جمله استفاده از داروهای محلی، ماساژ درمانی برای کاهش درد، روش‌های تشخیصی، اعتقاد به دعا و جادو استفاده می‌کنند. سرشتی و همکاران در مطالعه خود روی زنان باردار شهرکرد میزان استفاده از داروهای گیاهی در دوران بارداری را ۵۱/۹٪ بیان کردند. ۹۱/۷٪ زنان نگرش مثبتی نسبت به داروهای گیاهی داشتند و تنها ۱۵٪ از افراد مورد مطالعه معتقد بودند مصرف داروهای گیاهی طی بارداری مضرر است (۱۳). مجیدی خامنه طب سنتی شهرستان ارومیه را مورد بررسی قرار داد و نشان داد بعضی از باورها مانند چشم زخم به عنوان عامل بیماری هنوز در میان اهالی روستاها وجود دارد (۱۴). آصف زاده در بررسی درمان‌های خانگی هفت روستای تاکستان قزوین باورها و رفتارهای هنگام درد زایمان، خروج جفت، دردهای پس از زایمان، پوشش نوزاد و زائو، افتادن بند ناف، تغذیه مادر و نوزاد و درد پستان را به سه دسته مفید، مضر و بی‌خطر تقسیم بندی کرد(۴). در بررسی چینی‌چیان در خصوص باورهای زنان آذربایجان در مورد سقط جنین، رفتارهای متفاوتی برای انجام سقط شناسایی شد. بسیاری از این رفتارها منع قانونی داشته و جرم محسوب می‌شوند اما در مورد زنان مورد مطالعه رفتاری شایع بوده است(۱۵). باورهای فرهنگی می تواند روی استفاده زنان از خدمات مراقبت سلامتی رسمی موثر باشد. باورها و رفتارهای سنتی در بارداری و زایمان در آسیا (۸) از جمله برخی از مناطق ایران شایع است. برای کاهش استفاده از طب عامیانه ضرر رسان سیاستگزاران و ارائه دهندگان خدمات سلامتی بایستی مادران را به استفاده از خدمات سلامتی رسمی ترغیب نمایند. مطالعه حاضر نشان داد باورها و روش‌هایی به صورت عامیانه در گذشته و حال در مورد مراقبت از مادر و نوزاد رایج هستند که در صورت بررسی جدی و کار تحقیقی روی آن می‌توانند در بهبود وضعیت بهداشت و درمان در کشور مؤثر باشند و در نهایت مطالعه طب عامیانه در یک منطقه می‌تواند راهگشای شناخت جامعه و نوع تفکر افراد و در سطحی وسیع‌تر ارتباطات و تبادلات فرهنگی و تشابهات و تفاوت‌های موجود در این زمینه در میان مناطق گوناگون باشد.

نتایج این مطالعه می‌تواند پاسخگوی کشور به بخشی از استراتژی‌های سازمان بهداشت جهانی در خصوص جمع آوری اطلاعات مربوط به طب سنتی و عامیانه کشور باشد. استفاده از ظرفیت غنی طب عامیانه در کشور می‌تواند علاوه بر جمع‌آوری تاریخچه طب در ایران بلکه انجام تحقیق روی برخی از داده‌های آن و به‌کارگیری آن می‌تواند در درمان بیماری‌ها و به طورگسترده‌ای در پیشگیری از بروز بیماری‌ها، ارتقاء و حفظ سلامت نیز استفاده شود. از محدودیت‌های مطالعه دسترسی محدود به مردم با قومیت سیستانی در یک روستا مهاجرنشین استان گلستان بود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های بعدی در این زمینه به‌طور گسترده در استان سیستان و بلوچستان در زمینه طب عامیانه این منطقه صورت گیرد. داده‌های این مطالعه با توجه به منطقه جغرافیایی، توانست اطلاعات غنی و ارزشمندی از طب عامیانه مادر و نوزاد مردم سیستانی جمع‌آوری شود.

تشکر و قدردانی

از کمیته تحقیقات دانشجویی و معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی گلستان و همچنین درمانگران و مشارکت کنندگان در این مطالعه صمیمانه قدردانی می گردد.

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

Refrences

1. *Moradi Lakh M, Goshegir A, Amini M. The tendency to subject traditional medicine and complimentary medicine in a research thesis (1370-1385). Quarterly payesh. 1988: (7) 4: 337-344.[In Persian].*
2. *Home Remedies: Traditional Cures for Health Ailments. Retrived from: https://www.disabled-world.com/medical/alternative/homeremedies (access date: Agust 2018)*
3. *Parisius L M, Stock-Schröer B, Berger S, Hermann K, Joos S. Use of home remedies: a cross-sectional survey of patients in Germany. BMC Fam Pract. 2014; 15: 116. doi: 10.1186/1471-2296-15-116.*
4. *Asefzadeh S, Taherkhani F, Ghodoosian A. Traditional practices affecting maternal care in rural areas of Takistan: A qualitative study. J Qazvin Univ Med Sci Health Serv 2003; (28): 43-36 [In Persian]*
5. *Tavolacci MP, Delay J, Grigioni S, Déchelotte P, Ladner J. Changes and specificities in health behaviors among healthcare students over an 8-year period. 2018. PLoS ONE 13(3): e0194188. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194188*
6. *Ferrini R1, Edelstein S, Barrett-Connor E. The association between health beliefs and health behavior change in older adults. Prev Med. 1994 Jan;23(1):1-5.*
7. *No authors listed . Harmful practices affecting women's health. Vie Sante. 1990 Jul;(4):7-10. [Article in French- Abstract]-*
8. *Withers M, Kharazmi N, Lim E, Traditional beliefs and practices in pregnancy, childbirth and postpartum: A review of the evidence from Asian countries. Midwifery 2018: 56: 158–170 DOI: https://doi.org/10.1016/j.midw.2017.10.019*
9. *Karimy M, Taher M, Azarpira H. Measurement of Health Belief Model Construct in Relation With Nutritional Practices of Pregnant. Women in Saveh University of Medical Sciences. Sci J Hamadan Nurs Midwifery 2016: 24(3): 167-173. DOI: 10.20286/nmj-24034*
10. *Smitherman LC, Janisse J, Mathur A. The use of folk remedies among children in an urban black community: remedies for fever, colic, and teething. Pediatrics. 2005: 115.3: e297-e304. DOI: 10.1542/peds.2004-1443*
11. *Team B. The History of Natural Remedies. March 2013. Retrived from: https://www.baldwins.co.uk/blog/history-natural-remedies (accessed: August 2018).*
12. *Augustine A. Boadu, Alex Asase. Documentation of Herbal Medicines Used for the Treatment and Management of Human Diseases by Some Communities in Southern Ghana. Evid Based Complement Alternat Med. 2017; 2017: 3043061. doi: 10.1155/2017/3043061*
13. *Sereshti M, Azeri P, Rfyyan M, Kheiri S. Consumption of herbal medicines by pregnant women in the city Kord. J Reprod Infertility. 2006:7(2): 125-131 [In Persian].*
14. *Majidi Khamenei F. Evaluation of traditional medicine in the city of Urmia [Thesis]. Tehran: University; Faculty of Nursing and Midwifery. 1995: 70-74 [In Persian].*

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]

15. Chinichian M, Poorreza A. Anthropological study of the beliefs and behaviors of women about abortion in Azarbayejan neighborhood in an area in downtown Tehran. SJSPH. 2004; 2 (1) :65-72. URL: http://sjsph.tums.ac.ir/article-1-279-fa.html

The Study Of Home Remedy (Beliefs And Behaviors) Related To Mother And Infant Among Sistani People Living In Hosseinabad Village Of Bandarzag In Golestan Province

Kazemi M[1], Sanagoo A[2], Jouybari L[3], Asadi L[4]

1. MS Student of Nursing, Student Research Committee, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.
2.Associate Professor, Nursing Research Center, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran
3. Associate Professor, Nursing Research Center, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran
4. MS of Midwifery, Counseling and Reproductive Health Research Center, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

Abstract

Background and Aim: *Golestan province is very rich in home remedies due to its geographical location. The people of Sistan, who live in this province, have a long history of using home remedies. The aim of this study was to explore the common home remedies for mother and infatnthealth problems among people with Sistani' ethnicity living in Hussein Abad village, Bandar-Gaz city in Golestan province (birth if Iran).*

Materials and Methods: *This is a medical ethnography study. Semi-structured interviews were conducted with 48 local healers, midwives, and those who had a home remedy experience and were selected by snowball method sampling. The documents and observations (doing home remedies) were also used as a source of information. Interviews, were transcribed, coded and classified and described.*

Results: *The agitation and crying in infants and also edema of umbilicus were treated with cat's hair and Kohl (Sormeh). To treat the perinal wound, dried seeds of pomegranate were prescribed for vaginal washing. For preventing of lowback pain in parturient the TASSI a combination of "KAMR pill, parsley, fennel, dill, flour and turmeric" were given for ten days. To reduce breast congestion, they burn oil in the fire to smoke on the breast. Home remedies were very diverse, some of them neutral, some helpful and some have been harmful.*

Conclusion: *Home remedy is based on beliefs of an ethnicity group regard health and disease and can be passed on from generation to generation. Sometimes these practices can help or hurt people. Good health beliefs and behaviors should be strengthened, and in other ways, it must be prevent the development of false and harmful health beliefs.*

Keywords: *Home Remedy, Mother, Infant, Ethnograpgy, Health, Iran*

[Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27]